

- 19.00.03. «Психология труда; инженерная психология» / Ю.И. Лобанова – СПб., 1998. – 20 с.
8. Мотков О. И. Психология самопознания личности / О.И. Мотков. – М., 1993. – 316 с.
9. Селезнева Н. Т. Психологическая культура руководителя системы образования / Н.Т. Селезнева – М. – Красноярск, 1997. – 283 с.
10. Семикин В. В. Психологическая культура и образование / В.В. Семикин // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена.– СПб., 2002 – № 2 (3). – С. 26 – 36.
11. Семиченко В. А. Моделювання структури педагогічної діяльності / В.А. Семиченко – Ялта : Надія, 2000. – 76 с.
12. Соколов Э. В. Культурология / Э.В. Соколов – М., 1994. – 233 с.

Майко Н. С. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК СИСТЕМООБРАЗУЮЩИЙ КОМПОНЕНТ ЛИЧНОСТИ КУРСАНТОВ МВД УКРАИНЫ

В статье рассматривается психологическая культура курсантов МВД Украины как системообразующий компонент их личности, место психологической культуры в психической организации курсантов, ее связь с другими психическими образованиями, собственной структуре и роль психологической культуры в различных формах социального взаимодействия курсантов.

Ключевые слова: общая культура курсантов, психологическая культура, профессиональная психологическая культура, развитие личности курсантов.

Maiko N. S. THE PSYCHOLOGICAL CULTURE AS A SYSTEM COMPONENT OF PERSONALITY CADETS MIA OF UKRAINE

The article considers the psychological culture of cadets MIA of Ukraine as a backbone component of their identity, the place of culture in psychological mental organization cadets, its relationship with other mental formations, its structure and the role of psychological culture in various forms of social interaction cadets.

Keywords: general culture of cadets, psychological culture, professional psychological culture, personality development of students.

УДК 159.9

Мар'яненко Л. В. (м. Київ)

САМОДЕТЕРМІНАЦІЯ ЯК УМОВА САМОРОЗКРИТТЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ В ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті надається аналіз поглядів зарубіжних і вітчизняних авторів на природу самодетермінації. Представлена характеристика експериментальних методик та результати емпіричного дослідження самодетермінації учнями пізнання та пізнавальної діяльності. Експериментально підтверджені позитивні і негативні внутрішні і зовнішні умови розвитку самодетермінації пізнавальної діяльності.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, самодетермінація, внутрішні умови самодетермінації (розвитку та блокади), зовнішні умови само детермінації (розвитку та блокади), деструкції самодетермінації.

Актуальність. Важливим завданням для навчання і навчального пізнання є розвиток в учня уміння самостійно здобувати знання, творчо їх переробляти і застосовувати, що чи навряд відбудеться, якщо цілеспрямовано

не формувати в учнів, починаючи з першого класу, учбову і пізнавальну діяльність як психологічні утворення. Правильний науково організований процес пізнання, досягнення високих рівнів учбової і пізнавальної діяльності вимагає цілеспрямованого виховання в учнів також і моральних якостей, становлення самодетермінації, як вищої екзистенційної саморегуляції пізнавальної, учбової, творчої діяльності, поведінки, навіть і життєдіяльності в цілому. Досягнення учнем творчого рівня пізнавальної діяльності також передбачає розвинену самодетермінацію як вміння втілювати творчу свободу пізнання, творчі ідеї в результатах власної діяльності, як вміння досягати духовної (екзистенційної) регуляції пізнавальної і творчої діяльності і життєдіяльності в цілому.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми, на основі якого виділити діагностичні критерії самодетермінації учня в процесі пізнання.
2. Підібрати і розробити діагностичні методики, спрямовані на діагностичне дослідження само детермінації учня в пізнавальній діяльності.
3. Здійснити статистичну обробку даних (кореляційний і факторний аналізи), надати психологічний аналіз одержаним даним.

Теоретичне вивчення проблеми. Виконуючи поставлені завдання, мною були проаналізовані роботи видатних психологів як зарубіжних, так і вітчизняних стосовно означеної проблеми.

Серед зарубіжних психологів стосовно проблеми особистісної самодетермінації, можна зазначити погляди Олпорта, а також Р.М. Райана і Е.Л. Десі.

Г. Олпорт вважає, що смисл самодетермінації у здійсненні свободи полягає в тому, що системи вищого рівня детермінують хід систем нижчого рівня і людина не відхиляється від своєї головної системи цінностей у своїй поведінці та діяльності. Функціональним аспектом самодетермінації виступає совість. Совість передбачає здібність людини звертатися до матриці цінностей, що рефлектуються і відчуваються людиною як власні. Совість – це вибір людини у напрямку до її ідеального «Я-образу». Самодетермінація робить напрямок поведінки завдяки самоуправлінню на основі широкої схеми цінностей [8].

Е.Л. Десі та Р.М. Райан розглядають самодетермінацію як синонім автономії. За визначенням цих авторів, самодетермінація – це психологічний конструкт, що відображає гнучкість поведінки людини і її здібність вибирати серед багатьох варіантів (способів) поведінки, а також діяти в таких ситуаціях, де існує тільки один варіант поведінки. Десі зазначає, що самодетермінація – це не лише здібність, але і потреба, оскільки здійснення людиною самодетермінованої поведінки і діяльності приносить їй задоволення. Поведінка, що відповідає вимогам середовища, може бути самодетермінованою і несамодетермінованою. Несамодетермінованою вона виявляється, коли не узгоджується з «Я» і реалізується тільки під тиском обставин, або з метою одержати нагороду. Самодетермінованою вона буде, якщо людина проявляє власне волевиявлення, навіть і виконуючи вимоги середовища. При цьому особи-

стість відчуває себе вільною і вважає, що виконує свої бажання, а не обов'язки (Десі, Райан, 1991).

Чим вищий ступінь самодетермінації, тим сильніший зв'язок з емпатією, тим вищі моральні принципи й позитивні стосунки з іншими людьми. Особистісна самодетермінація описує механізми самореалізації особистості, що реалізуються у вигляді усвідомленого способу дій, який враховує як внутрішні прагнення, так і зовнішні умови життя людини.

Вивчення феномену свободи і самодетермінації у вітчизняній психології дозволило визначити, що проблема самодетермінації настільки значуща як теоретична, що радянськими психологами був розроблений принцип самодетермінації. Згідно з принципом самодетермінації, організм не прагне нівелювати впливи зовнішнього середовища, а цілеспрямовано й активно бере в них участь. Принцип самодетермінації визначає ціль діяльності як процес вільного вибору, у ході якого із системи з необмеженим ступенем свободи виникає зв'язна система з єдиним ступенем свободи (тобто вибір, результатом якого є самообмеження дій) [9].

Д.О. Леонт'єв пропонує виділяти чотири значення поняття само детермінації:

1. Самодетермінація як відокремлення людини від навколишнього контексту, як емансипація, автономізація сфери особистісних цінностей.
2. Самодетермінація як диспозиція, як особистісна риса.
3. Самодетермінація як базова потреба, прагнення, рушійна сила розвитку особистості.
4. Уявлення про самодетермінацію як про автономію, власнозаконня, про реалізацію індивідуального особливого змісту власних життєвих принципів, як про формування ціннісних підстав саморегуляції.

Резюмуючи погляди на самодетермінацію Леонт'єва Д.О., можна зазначити, що самодетермінація прихована у мотивах і цінностях вільного вибору. Самодетермінація – внутрішня позиція внутрішньої свободи [4].

На думку О.Р. Калітєвської, з позиції функціонального аспекту можна виокремити ієрархію рівнів функціонування особистості. Ці рівні – різні «логіки поведінки», різні детермінації життя, різні механізми регуляції особистості її ставлень до світу.

Перший рівень – рівень психофізіологічної регуляції (безпосередніх спонук). На цьому рівні особистість функціонує в реактивній логіці задоволення потреб. Другий рівень – рівень соціоадаптивної регуляції, тобто рівень детермінації особистості вимогами конкретної ситуації і конкретного соціуму. Третій рівень – рівень смислової регуляції. Тут спрацьовує смислова логіка життєвої необхідності (Леонт'єв Д. О., 1990; 1993). Четвертий рівень – екзистенційний рівень регуляції, або рівень самодетермінації особистості. Тут відбувається будівництво ціннісних орієнтацій, управління смисловою регуляцією. «Це рівень життєтворчості через здійснення автономного особистісного вибору на основі інтеграції свободи і відповідальності і набуття ціннісних орієнтирів» [3]. Формою переживання людиною своєї особистості є «Я». «Я» включає в себе такі рівні як фізичне «Я» – зовнішній вигляд, тілес-

ність; соціальне «Я» – соціальні ролі і функції; психологічне «Я» – «Я»-концепція. Над цими трьома рівнями утворюється четвертий рівень – екзистенційне «Я», самодетермінація як переживання себе суб'єктом власного життя (сформованість самодетермінації), або переживання себе об'єктом зовнішніх впливів і поточних миттєвих імпульсів, нездатність проявити свою позицію (несформованість самодетермінації).

Виходячи з тлумачення самодетермінації як вищої саморегуляції людиною життя ми розглядаємо світогляд як складову самодетермінації і результат пізнання людиною світу. Становлення світогляду відбувається як результат набуття людиною знань, пізнання. Світогляд достеменно – погляд, точка зору на світ [7]. У світогляд входять погляди людини на світ, на себе, на інших людей, на Бога. Також існує стереотип розуміння світогляду як деякої системи знань. Світогляд має такі компоненти як мислительний, когнітивний компонент (сприйняття і перероблення всезагальних знань); емоційний компонент – внутрішня оцінка і певне емоційне ставлення до світоглядних знань; також у світогляд входить вольовий компонент – прагнення до тих цілей, які слідує із наявних світоглядних знань та особистого ставлення до них. Можна говорити про самодетермінацію, як світоглядну саморегуляцію, яку ми розглядаємо як один із видів самодетермінації.

Ю.М. Зенько виокремлює три етапи становлення світогляду (Ю.М. Зенько, 2002) [2]. Аналізуючи усі три етапи можна констатувати, що лише третій етап становлення світогляду є дієвим у плані розвитку самодетермінації. Цей етап характеризується тим, що активна життєва позиція людини стосовно будь-яких подій життя підпорядковується світоглядним позиціям, переконанням і цінностям, відбувається екзистенційна світоглядна самодетермінація пізнання, спілкування, поведінки, життєдіяльності. На цій основі виникає життєтворчість. У людини з'являються світоглядні цінності, які вона готова відстоювати [7].

Головним предметом християнського світогляду є Бог, світ і людина. Слід зазначити, що самодетермінація поведінки і діяльності християнським світоглядом відрізняється від самодетермінації поведінки і діяльності (в тому числі і пізнавальної діяльності) світським вихованням. Християни роблять добро і намагаються не чинити зла саме заради Христа, а не з якихось інших причин. Спираючись саме на ці відмінності світської і християнської самодетермінацій, ми розробили діагностичну методику «Світоглядна само детермінація особистості», яку здійснено у вигляді анкети, спрямовану на самооцінку учнем власного усвідомлення ступеню вищих впливів з боку світоглядних цінностей на пізнавальну діяльність і пізнання світу.

Гіпотетичне припущення: Існують не тільки рівні розвитку самодетермінації (високий, середній, низький), але і її деструкції, тобто деструктивна самодетермінація, в основу якої покладаються негативні світоглядні змісти, негативні моральні якості, що руйнують розвиток особистості. Високий рівень самодетермінації можна вважати конструктивним.

Конструктивна самодетермінація пізнавальної діяльності передбачає сформованість інтернальності, спрямованості на завдання пізнавальної діяль-

ності і на її результат, ідентифікацію духовних цінностей, розвиток позитивних моральних якостей, сформований християнський світогляд. Деструктивна самодетермінація пізнавальної діяльності відбувається за умов сформованості негативних моральних якостей, переважання матеріальних цінностей, спрямованість на себе, екстернальність, матеріалістичний або містичний світогляд, але при наявності високого інтелекту і навіть творчості. Конструктивна самодетермінація сприяє становленню вищих рівнів пізнавальної діяльності – самостійного і творчого. На розвиток самодетермінації учня впливають не лише внутрішні умови, але й зовнішні, до яких відносяться ставлення у сім'ї, де живе учень, відношення до нього батьків, особливості виховання у сім'ї [6].

В нашому емпіричному дослідженні були задіяні такі методики:

1) Методика «Каузальні орієнтації» Райана і Десі (в адаптації О.Є. Дергачової). Показники методики: внутрішня, зовнішня, безособова каузальні орієнтації [1].

2) Методика «Вияв стилю саморегуляції діяльності» (методика В.С. Паригіна). Показники: автономний стиль саморегуляції діяльності; залежний стиль саморегуляції діяльності) [10].

3) Методика дослідження рівня суб'єктивного контролю РСК. Показники: екстернальність-інтернальність в міжособових стосунках, сім'ї, у відношенні хвороби і здоров'я [5].

4) Методика «Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності». Показники: мотиваційний, операційний, творчий компоненти пізнавальної діяльності, саморозкриття потенціалу в пізнавальній діяльності; морально-етична саморегуляція пізнавальної діяльності; самодетермінація пізнавальної діяльності.

5) Методика «Зовнішні психологічні умови розвитку само детермінації». Показники: ідентифікація сімейних цінностей, організація управління сімейною системою, емоційна підтримка дітей батьками.

6) Методика «Внутрішні умови розвитку самодетермінації». Показники: Цінності самоактуалізації, мотивація саморозвитку у пізнанні, внутрішні умови розвитку самодетермінації; внутрішні умови блокади самодетермінації).

7) Методика «Світоглядна самодетермінація особистості». Показники: особистісна світоглядна самодетермінація; деструкції світоглядної самодетермінації.

Експериментальне дослідження проводилося сумісно з О.Г. Угрин та Є.В. Бризицькою. У дослідженні взяли участь студенти першого курсу Львівського університету внутрішніх справ (30 досліджуваних) та учні середньої школи № 36 м. Києва (26 учнів 10-11 класи).

Результати дослідження представлені в таблицях №№ 1, 2.

Крім значущих кореляційних зв'язків нами були одержані позитивні тенденції кореляційного зв'язку, а саме:

1) Показник «Самодетермінація учнем пізнавальної діяльності» має тенденцію позитивного кореляційного зв'язку з такими показниками, як «Інтернальність невдач», «Інтернальність у сімейних стосунках», «Загальна інтернальність», «Інтернальність досягнень», «Інтернальність сімейних стосунків» (коефіцієнт кореляції від 0,48 до 0,40 за рівня значущості 0,01).

Таблиця 1

Позитивні значущі кореляційні зв'язки самодетермінації пізнавальної діяльності (згідно з даними кореляційного аналізу)

Показник «Самодетермінація пізнавальної діяльності» (авторська методика-опитувальник «Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності»)

Номери рангів	Назва показника	Назва методики	Коефіцієнт кореляції	Рівень значущості
1,5	«Організація сім'ї»ШСО (Р. Н. Моос.), за С. Ю. Купріановим	«Зовнішні психологічні умови самодетермінації» (авт. методика)	+0,68	0,01
1,5	«Мотивація саморозвитку в пізнавальній діяльності професійного самовизначення», шкала методики «Карта самооцінки готовності до професійної діяльності» (М. П. Фетіскін)	«Внутрішні умови самодетермінації» (авт. методика)	+0,68	0,01
3	«Моральна саморегуляція пізнавальної діяльності»	«Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності» (авт. методика)	+0,66	0,01
4	«Сприятливі внутрішні умови розвитку самодетермінації»	«Внутрішні психологічні умови самодетермінації» (авт. методика)	+0,63	0,01
5	«Ідентифікація цінностей»	«Внутрішні психологічні умови самодетермінації»	+0,61	0,01
6	«Ідентифікація сімейних цінностей»(шкала О. Угрин)	«Зовнішні психологічні умови самодетермінації»(авт. методика)	+0,56	0,01
7	«Сприятливі зовнішні умови самодетермінації»	«Зовнішні психологічні умови самодетермінації» (авт. методика)	+0,53	0,01
8	«Творчий компонент пізнавальної діяльності»	«Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності» (авт. методика)	+0,52	0,01
9	«Автономний стиль саморегуляції діяльності»	«Вияв стилю саморегуляції діяльності»(методика В. С. Паригіна)	+0,51	0,01
10	«Операційний компонент пізнавальної діяльності»	«Самооцінка рівня розвитку пізнавальної діяльності» (авт. методика)	+0,49	0,01

Негативні значущі кореляційні зв'язки самодетермінації пізнавальної діяльності (згідно з даними кореляційного аналізу)**Показник «Самодетермінація пізнавальної діяльності» (авторська методика-опитувальник «Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності»)**

Ранговий номер	Назва показника	Назва методики	Коефіцієнт кореляції	Рівень значущості
1	«Безособова каузальна орієнтація» (шкала методики Райана-Десі)	«Види каузальних орієнтацій» (Райан-Десі)	-0,61	0,01
2	«Несприятливі внутрішні умови самодетермінації»	«Внутрішні умови розвитку самодетермінації» (авторська методика)	-0,60	0,01
3,5	«Несприятливі зовнішні умови самодетермінації»	«Зовнішні умови розвитку самодетермінації» (авторська методика)	-0,53	0,01
3,5	«Деструкції світоглядної самодетермінації особистості»	«Світоглядна самодетермінація особистості» (авторська методика)	-0,53	0,01
5	«Амотивувальна підсистема»	«Внутрішні умови розвитку самодетермінації» (авторська методика)	-0,47	0,01

2) Також показник «Самодетермінація учнем пізнавальної діяльності» має позитивні кореляційні тенденції з таким показником, як «Цінності самоактуалізації» (шкала методики «САМОАЛ») (коефіцієнт кореляції 0,47, рівень значущості 0,01).

3) Показник «Самодетермінація пізнавальної діяльності» має позитивну кореляційну тенденцію з таким показником, як «Внутрішня каузальна орієнтація» (методика Райана-Десі). Коефіцієнт кореляції 0,39, рівень значущості 0,01.

4) Показник «Самодетермінація пізнавальної діяльності» має позитивну кореляційну тенденцію з таким показником, як «Світоглядна самодетермінація особистості» (авторська методика). Коефіцієнт кореляції 0,37 рівень значущості 0,01.

5) Показник «Самодетермінація пізнавальної діяльності» має позитивну кореляційну тенденцію з таким показником, як «Саморозкриття особистісного потенціалу в пізнавальній діяльності» (авторська методика «Самооцінка учнем пізнавальної діяльності») Коефіцієнт кореляції 0,31 рівень значущості 0,01.

б) Показник «Самодетермінація пізнавальної діяльності» має позитивну кореляційну тенденцію з таким показником, як «емоційна підтримка батьків» (авторська методика «Зовнішні умови самодетермінації», шкала методики Е. Шаффера «Ставлення батьків до дітей і ставлення дітей до батьків»). Коефіцієнт кореляції 0,31 рівень значущості 0,01.

Можна зробити висновок, що на емпіричному рівні підтверджується гіпотеза дослідження і доводиться валідність розроблених авторських методик.

Факторний аналіз емпіричних даних

До матриці інтеркореляції увійшло 42 показники, які відносяться до 7-ми методик, задіяних у нашому емпіричному дослідженні, Завдяки проведеному факторному аналізу виявилось 7 факторів: 1) фактор позитивних умов самодетермінації; 2) фактор зовнішньої мотивації; 3) фактор зовнішньої каузальної орієнтації; 4) фактор творчого компонента пізнавальної діяльності; 5) фактор інтернальності; 6) фактор інтродекції-інтерналізації цінностей; 7) фактор інтеграції-ідентифікації цінностей. Отже, факторний аналіз розподілив 42 критерії, що так чи інакше причетні до самодетермінації у 7 груп, що є моментами, які з одного боку феноменологічно відрізняються від самодетермінації, з іншого – в той же час відіграють значну роль у функціонуванні і становленні самодетермінації. На підставі одержаних даних можна зазначити, що самодетермінація не розвивається без сприятливих умов, як зовнішніх, так і внутрішніх. Крім того, фактор зовнішньої мотивації і зовнішньої каузальної орієнтації негативно впливають на прояв самодетермінації, але внутрішня мотивація і внутрішня каузальна орієнтація інтенсивно розвивають самодетермінацію. Сам по собі фактор інтернальності відрізняється від самодетермінації, але феномен інтернальності відіграє позитивну роль в проявах самодетермінації, оскільки звичка брати відповідальність на себе – це вже прояв самостійності і зрілості особистості. Фактори «інтродекції-інтерналізації цінностей» і «інтеграції-ідентифікації цінностей» є діаметрально протилежні стосовно розвитку самодетермінації, оскільки перший фактор – символізує тільки знання, показовість цінностей, а другий – прийняття цінностей особистістю, злиття її з цінностями. Слід зазначити, що усі ці механізми регуляції відіграють важливу роль у функціонуванні самодетермінації. Також і фактор творчості сам по собі є відмінним від самодетермінації, але саме у творчості, зокрема у творчій пізнавальній діяльності самодетермінація найбільше виявляє себе.

Схарактеризуємо критерії, які увійшли до фактора «Позитивні умови самодетермінації», та їх факторні ваги.

ВИСНОВКИ

За даними факторного аналізу, позитивними умовами для становлення й розвитку самодетермінації є такі: наявність сприятливих зовнішніх умов, а саме: позитивна підтримка батьків, висока організація сім'ї, ідентифікація сімейних цінностей. Крім того, дуже вагомими є такі внутрішні якості особистості, такі як інтернальність невдач, інтернальність сімейних стосунків, сформованість загальної інтернальності, високий рівень моральної саморегуляції пізнавальної діяльності, наявність цінностей самоактуалізації, сформо-

ваність пізнавальної діяльності, сформованість конструктивної самодетермінації пізнавальної діяльності, високий загальний показник наявності внутрішніх сприятливих умов самодетермінації.

Таблиця 3

Позитивні факторні ваги фактору «Сприятливі умови розвитку самодетермінації особистості» (згідно з даними факторного аналізу)

Ранговий номер	Назва показника	Назва методики	Факторна вага
1	«Зовнішні позитивні умови самодетермінації»	(авторська методика «Зовнішні умови самодетермінації»)	+0,96
2	«Ідентифікація цінностей сім'ї»	(шкала методики Угрин О.Г.)	+0,95
3	«Емоційна підтримка батьків»	(Шкала Е.Шаффера)	+0,81
4	«Інтернальність невдач»	методика «Рівень суб'єктивного контролю»	+0,74
5	«Моральна саморегуляція пізнавальної діяльності»	«Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності» (авторська методика)	+0,65
6	«Організація сім'ї»	Шкала Мооса-Купріянова	+0,63
7	«Цінності самоактуалізації» («САМОАЛ)	Шкала методики «САМОАЛ»	+0,62
8	«Інтернальність сімейних стосунків»	методика «Рівень суб'єктивного контролю»	+0, 61
9	«Загальний показник розвитку пізнавальної діяльності»	«Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності» (авторська методика)	+0,53
10	«Самодетермінація пізнавальної діяльності»	Шкала (авторської методики «Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності»)	+0,52
11	«Загальна інтернальність»	методика «Рівень суб'єктивного контролю»	+0,46
12	«Внутрішні сприятливі умови самодетермінації»	«Внутрішні умови самодетермінації» (авторська методика)	+0,39

Негативні факторні ваги фактору «умови розвитку самодетермінації особистості» (згідно з даними факторного аналізу)

Ранговий номер	Назва показника	Назва методики	Факторна вага
1	«Зовнішні негативні умови самодетермінації»	(«Зовнішні умови самодетермінації» авторська методика)	-0,97
2	«Амотивувальна мотиваційна субсистема»	(«Внутрішні умови самодетермінації» авторська методика)	-0,54
3	«Безособова каузальна орієнтація»	(методика Райана-Десі)	-0,46
3	«Безособова каузальна орієнтація»	(«Внутрішні умови самодетермінації» авторська методика)	-0,43
4	«Внутрішні умови блокади самодетермінації»	(«Внутрішні умови самодетермінації» авторська методика)	-0,42
5	«Зовнішня каузальна орієнтація»	(методика Райана-Десі)	-0,32

ВИСНОВКИ

За даними факторного аналізу, негативними умовами розвитку самодетермінації особистості учня, є по-перше, несприятливі зовнішні умови, а саме: низка сімейна організація, відсутність ідентифікації сімейних цінностей, тобто батьки не формують сімейні цінності і не домагаються того, щоб саме ці цінності стали внутрішніми регуляторами поведінки дитини; третя зовнішня умова, несприятлива для становлення самодетермінації – відсутність емоційної підтримки батьків (авторська методика «Зовнішні умови розвитку самодетермінації», шкала Е. Шаффера).

Наявність амотивувальної мотиваційної субсистеми (термінологія Райана-Десі) – це ще один негативний фактор для становлення самодетермінації особистості учня. Амотивувальна субсистема проявляє себе у відсутності активності. Для неї є характерним: сприйняття відсутності взаємозв'язків між поведінкою й результатом або нагородою; низький рівень самооцінки; наявність почуття безпорадності, некомпетентності, не контролюваності, позитивні емоції блокуються. Почуття безпорадності часто поєднується з автоматичними діями.

З таблиці 4 видно, що негативними умовами для розвитку самодетермінації є також безособова каузальна орієнтація і зовнішня каузальна орієнтація, причому, безособова каузальна орієнтація є більш негативною, тобто більш руйнівною в плані розвитку самодетермінації, ніж зовнішня каузальна орієнтація.

На становлення самодетермінації особистості негативно впливають несприятливі для цього внутрішні умови, – умови блокади самодетермінації, це такі риси, як: амотивувальна мотиваційна субсистема (негативне ставлення); зовнішня мотиваційна субсистема (мотиви зовнішнього контролю); зовнішня каузальна орієнтація (прийняття чужих мотивів); безособова каузальна орієнтація (відчуження), інтродекція цінностей (відхилення), Его-включення цінностей (систематизація цінностей в плані свого Его), безособовий локус каузальності (зосередження на позиції відчуження); зовнішній локус каузальності (установка робити тільки те, що скажуть) (термінологія теорії особистісної самодетермінації і автономії Райана і Десі).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дергачёва О. Е.* Личностная автономия как предмет психического исследования: дис. ... канд. психол. наук / Ольга Евгеньевна Дергачёва. – М., 2005. – 140 с.
2. *Зенько Ю. М.* Основы христианской психологии и антропологии. – СПб. : Речь, 2007. – 912 с. С. 520–538.
3. *Калитеевская Е. Р.* Психическое здоровье как способ бытия в мире: от объяснения к переживанию / Елена Ростиславовна Калитеевская // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М. : Смысл, 1997. – С. 231–238.
4. *Леонтьев Д. А.* Личностное в личности. Личностный потенциал как основа самодетерминации [Электронный ресурс] Д.А. Леонтьев. – Режим доступа: <http://psychology-on-line.net/prnt?id=1275>.
5. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации. Описание и руководство к использованию / отв. Ред. А.Ф. Кудряшов. – Петрозаводск : Изд-во «Петерком», 1992. – С. 94–97.
6. *Мар'яненко Л. В.* Особистісна самодетермінація як чинник становлення пізнавальної діяльності школярів // Підсумки Болонського процесу: психолого-педагогічні основи формування особистості конкурентоспроможного фахівця [Текст] : матеріали Всеукраїнської наук. конф., Севастополь, 20-22 вересня 2010 року / Міністерство освіти і науки України, Севастоп. Нац. техн. ун-т. [та ін. Редкол.: Смірнова Т.В. (зас. Голови) та ін.; наук. ред. Головка О.Н.]. – Севастополь: [Вид-во Сев. НТУ], 2010. – С. 160–163.
7. *Михаил (Мудьюгин) архиеп.* Введение в основное богословие. – М. : Обще-доступный Православный университет, 1995. – С.33.
8. *Олпорт Г.* Становление личности: избранные труды / Гордон Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – С. 207–209.
9. Психология: словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – С.350.
10. Психология личности: тесты, опросники, методики / авторы-составители: И.В. Киршева, И.В. Рябчикова. – М. : Геликон, 1995. – 236 с.

Марьяненко Л. В. САМОДЕТЕРМИНАЦИЯ КАК УСЛОВИЕ САМОРАСКРЫТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧЕНИКОВ В ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье представлен анализ взглядов зарубежных и отечественных авторов на природу самодетерминации. Представлены также результаты эмпирического исследования. Теоретически определены и экспериментально доказаны внутренние и внешние условия развития самодетерминации познавательной деятельности. Подтверждается гипотеза о наличии деструкций самодетерминации.

Ключевые слова: познавательная деятельность, самодетерминация, внутренние условия самодетерминации (развития и блокады); внешние условия самодетерминации (развития и блокады), деструкции самодетерминации.

Maryanenko L. V. SELFDETERMINATION AS A CONDITION OF CREATIVE POTENTIAL OF PUPILS SELFREVELATION IN THE COGNITIVE ACTIVITY

The analysis of views of domestic and foreign authors is presented in article on the self-determination nature. The set of the diagnostic techniques, the standardized tests and the author's techniques directed on studying of self-determination of knowledge and informative activity by high school students and university students is presented. Results of empirical research of this problem are presented in article also.

Keywords: self-determination, cognitive activity, conditions of the self-determination, external conditions of the self-determination, destructive self-determination.

УДК 159.923

Мищиха Л. П. (м. Івано-Франківськ)

**ПСИХОБІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ
ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ Н. М. УЖВІЙ**

У статті здійснений психобіографічний аналіз творчого потенціалу Наталії Ужвій. Розкриваються важливі ключові моменти біографії Наталії Ужвій і показано їх роль у сходженні актриси до вершин Мельпомени.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал, творча обдарованість, особистісні риси, талант.

***Не вважайте ніколи свою роботу завершеною,
ніколи не заспокоюйтесь на тому, що вже досягнуто.
Де настає спокій – там кінець творчості і мистецтву.***

Наталія Ужвій

Постановка проблеми. Виходячи з головних концептуальних положень вітчизняної психологічної науки у напрямі дослідження ресурсності біографічного методу як процесу структурування життєвого шляху творчої особистості робимо акцент на її свідомому виборі прижиттєвих творчих напрацювань, використовуючи напрацювання у царині біографічних досліджень (О.І. Кульчицька, В.О. Моляко, М. О. Рибніков, О.Л. Музика, Н.А. Логінова та ін.), де відображено основні положення побудови біографічного аналізу, зокрема:

1) наявність констатації обдарованості особистості в тій чи іншій галузі діяльності;